

Hodnotenie kvality obytného prostredia v SR na základe výsledkov sčítania obyvateľstva

Z. Izakovičová, M. Moyzeová: Evaluation of the Quality of Living in SR on the Basis of National Census. Život. Prostr., Vol. 31, No. 3, 122–125, 1997.

The paper aims at the evaluation of life quality in households. From the large set of indicators of life quality we selected all available mutually comparable indicators which describe the present status of structure and standard of living, as well as material-technical and hygienic-technical equipment of households at regional levels. Life standard is the result of the joint influence of a number of factors and it reflects a certain stage of the quality of living. The main indicators of it were the following: the proportion of the living space per person, the number of persons per flat, the number of persons per area unit, the age structure of houses, the increase in the housing fund.

The material-technical equipment includes objects such as a car, washing machine, TV, weekend cottage and telephone.

Hygiene-technical equipment is represented by central heating, a bathroom or shower, or whether the house is connected to a water, gas and sewage system. The paper is of an economic-statistical character, aimed at the evaluation of the relative quality of environment in households based on statistical results about inhabitants, houses and the dwelling fund of households in Slovakia.

Obytné prostredie v užšom zmysle slova možno považovať za najelementárnejšie životné prostredie, pretože je miestom regenerácie telesných a duševných síl, realizácie základných biologických, fyziologických, sociálnych, kultúrnych a estetických potrieb človeka. Stupeň nárokov na obytné prostredie sa v priebehu času mení. Závisí od stupňa sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja spoločnosti, ako aj od individuálnych, subjektívnych nárokov a požiadaviek obyvateľov. Pri hodnotení kvality domácností sme vybrali z veľkého súboru ukazovateľov kvality života všetky dostupné vzájomne porovnateľné ukazovatele, ktoré zachytávajú súčasnú štruktúru a úroveň bývania, ako aj materiálo-technickej a hygienicko-technickej vybavenosti domácností. Vychádzali sme pritom z výsledkov posledného sčítania obyvateľstva, domov a bytov, ktoré sa konalo v roku 1991.

Štruktúra bývania

Obytné budovy, v ktorých býva väčšina obyvateľstva, sa členia na dve základné skupiny, a to na rodinné domy a bytové domy. Z hľadiska obytného priestoru sú výhodnejšie rodinné domy, avšak ich základná hygienicko-technická vybavenosť (kúrenie, kanalizácia, vodovod a pod.) dosiaľ ešte zaostáva, zvlášť v starších typoch rodinných domov. Ťažko striktno určiť, ktorý typ predstavuje vyšší štandard bývania. Z hľadiska uspokojenia rôznych sídelných nárokov obyvateľstva treba rozvíjať oba typy.

Základom domového fondu Slovenska sú, najmä na vidieku, rodinné domy. V mnohých vidieckych obciach (651) predstavujú rodinné domy až 90–100 % domového fondu. Bytové domy sú typické pre mestá, kde tvoria celé sídliská, často aj výrazné mestské časti. Čiastočne

sú zastúpené aj vo väčších vidieckych sídlach, ktoré v minulosti zväčša plnili strediskové funkcie. Budovali sa tu za účelom riešenia bytových problémov pracovníkov poľnohospodárskych podnikov, drobných priemyselných prevádzok, školstva a služieb.

Z regionálneho pohľadu sa najväčším podielom rodinných domov vyznačujú obce východného a juhozápadného Slovenska, najmenším obce stredného Slovenska. Obr. 1 vyjadruje štruktúru bývania podľa veľkostného typu obce.

Úroveň bývania

Úroveň bývania je výsledkom pôsobenia súboru rôznorodých faktorov a v konečnom dôsledku ovplyvňuje aj celkovú životnú úroveň obyvateľov domácnosti. Preto treba z hľadiska zvyšovania úrovne bývania dosiahnuť určitý plošný štandard obytnej plochy.

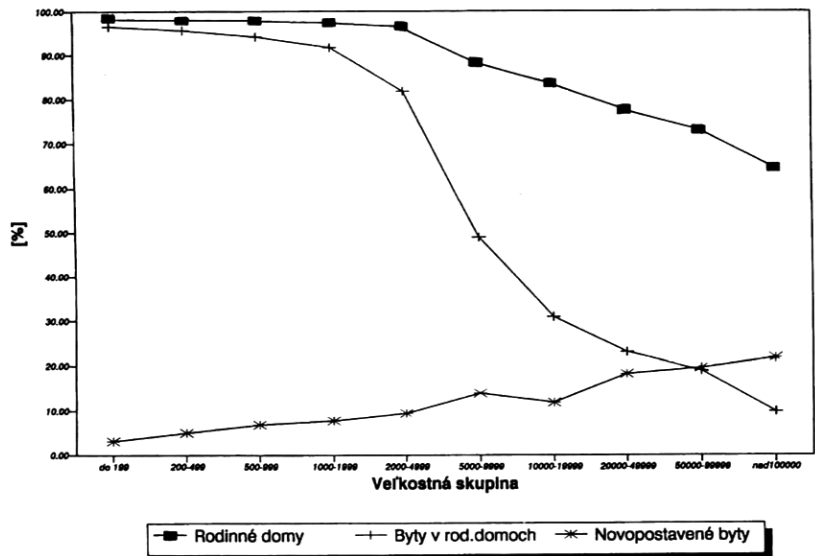
Základom hodnotenia úrovne bývania sú nasledujúce ukazovatele:

- podiel obytnej plochy pripadajúcej na osobu,
- počet osôb pripadajúcich na 1 obývaný byt,
- počet osôb pripadajúcich na jednotku plochy,
- veková štruktúra domov,
- prírastok bytového fondu.

Prvé tri ukazovatele – *veľkostné charakteristiky bytov* – poukazujú na intenzitu využitia bytového fondu. Tú vo veľkej miere ovplyvňuje aj veľkosť domácnosti. Podľa týchto ukazovateľov je relatívne najpriaznivejšia úroveň bývania v bývalých okresoch Komárno, Nové Zámky a Levice (podľa územného členenia z r. 1991). Relatívne nepriaznivé hodnoty dosahujú okresy Čadca, Dolný Kubín, Bardejov a Stará Ľubovňa. Z priestorového aspektu možno hovoriť o klesaní úrovne bývania smerom od juhu a juhozápadu na sever a severovýchod Slovenska.

Aj *veková štruktúra bytov* je výrazným ukazovateľom kvality – úrovne bývania. Možno ju hodnotiť na základe koeficientu vekovej štruktúry domového fondu, určeného nasledujúcim vzťahom:

$$K_v = \sum_{i=1}^3 \frac{d_i k_i}{d}$$

K_v – koeficient vekovej štruktúry domového fondu

k_i – koeficient veku, $k_1 = 0,50$, $k_2 = 1$, $k_3 = 0,25$

d_i – počet domov podľa vekových kategórií

d – celkový počet domov

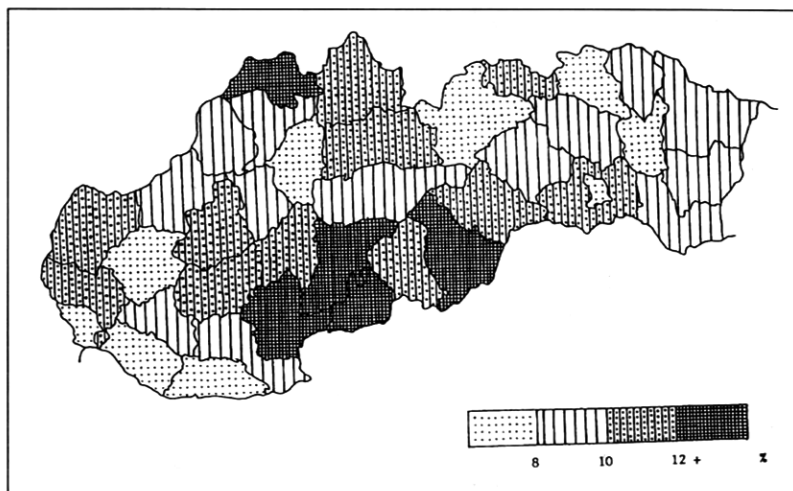
Podľa veľkosti koeficienta možno kvalitu bytového fondu posudzovať z hľadiska vekovej štruktúry. Čím nadobúda koeficient vyššie hodnoty, tým možno situáciu považovať za priaznivejšiu. Relatívne nepriaznivú vekovú štruktúru obytných domov majú najmä obce na Žitnom ostrove a niektoré obce na severnom a východnom Slovensku. Úroveň bývania neustále zlepšujú prírastky bytového fondu. Z hľadiska posledných desiatich rokov najväčšie prírastky bytového fondu (nad 16 %) zaznamenali okresy Banská Bystrica, Prievidza, Liptovský Mikuláš, Poprad, Spišská Nová Ves, Vranov nad Topľou a Prešov.

Voľná kapacita bytového fondu v sídlach

Hoci patríme ku krajinám s nedostatkom bytových priestorov, v niektorých obciach, najmä vidieckych, zostáva bytový fond nielen málo obývaný, ale často aj neobývaný. Hoci dôvody neobývanosti bývajú rôzne, možno tieto objekty považovať za určité potenciálne priestorové obytné rezervy.

Voľnosť sídel z hľadiska kapacity bytového fondu sa hodnotí na základe podielu neobývaných bytov z cel-

2. Neobývané byty r. 1991

kového bytového fondu obce. Neobývaných bytov na Slovensku je 8,6 %, avšak niektoré obce dosahujú až do 30 %. Najväčšou voľnou kapacitou bytového fondu disponujú najmenšie vidiecke sídla. Všeobecne možno povedať, že s veľkosťou obce sa znižuje voľná kapacita bytového fondu (obr. 2).

Z priestorového aspektu najväčšou kapacitou voľného bytového fondu disponujú oblasti južného Slovenska (okresy Rimavská Sobota, Levice, Veľký Krtíš, Zvolen, Rožňava a Lučenec), ďalej Orava a Liptov. Tento fond tvoria domy neobývané po kolaudácii (4,4 %), domy určené na rekonštrukciu a prestavbu (9,8 %) byty nespôsobilé na bývanie (18,9 %), byty, o ktoré nie je záujem (4,9 %). Obsadenosť bytového fondu výrazne ovplyvňujú aj vlastnícke vzťahy. Z dôvodu neusporiadaných vlastníckych vzťahov je na Slovensku 12,9 % bytov neobývaných.

Materiálno-technická vybavenosť domácností

S celkovou úrovňou bývania veľmi úzko súvisí aj materiálno-technická vybavenosť domácností. Pod týmto pojmom rozumieme vybavenosť domácností predmetmi dlhodobej spotreby (patrí k nim telefón, automatická práčka, auto, televízor a rekreačná chata alebo chalupa). Tento ukazovateľ je zároveň do určitej miery aj ukazovateľom životného štýlu obyvateľov domácnosti. Z predmetov dlhodobej spotreby dominuje v domácnostiach Slovenska televízor. Vybavenosť televízorom dosahuje 48,9 %. Na druhom mieste je auto

(38,5 %), nasleduje automatická práčka (34,2%) a nakoniec telefón (30,4 %), ktorý však vo veľkomestách nadobúda výraznú prevahu nad ostatnou vybavenosťou. Pomerne nízky podiel predstavujú rekreačné chaty a chalupy. Len 5,4 % domácností Slovenska vlastní rekreačné objekty. Najmä v tejto položke vybavenosti je výrazná diferenciácia medzi vybavenosťou vidieckych (nízka) a mestských domácností (vysoká). Grafické znázornenie vybavenia domácností jednotlivými predmetmi dlhodobej spotreby podľa veľkostných skupín znázorňuje obr. 3.

Syntézou jednotlivých analytických ukazovateľov vybavenosti domácností možno vyjadriť celkovú úroveň materiálno-technickej vybavenosti. Z teritoriálneho aspektu je tu značná diferenciácia. Pomerne nízka je vybavenosť domácností v obciach severnej a východnej časti Slovenska, naopak, pomerne vysoká je v obciach na strednom Slovensku.

Hygienicko-technická vybavenosť domácností

Hygienicko-technickou vybavenosťou domácností sa rozumie vybavenosť kúpeľňou, ústredným kúrením, napojenosť na vodovodnú a kanalizačnú sieť a pod. Tieto súčasti hygienicko-technickej vybavenosti sú dôležité nielen z hľadiska vyššieho štandardu bývania, ale vo výraznej miere ovplyvňujú aj kvalitu životného prostredia.

K hygienicko-technickej vybavenosti domácností okrem elektrickej energie a plynu patrí vodovod, ktorý zabezpečuje prívod kontrolovateľnej a zdravotne nezávadnej pitnej vody. Pri hodnotení sme vychádzali z počtu obyvateľov zásobovaných vodou z verejných vodovodov. Z tohto aspektu vynikajú najmä okresy stredného Slovenska (Liptovský Mikuláš, Zvolen, Banská Bystrica, Žiar nad Hronom, Prievidza), kde napojenosť obyvateľstva na vodovod presahuje 80 %, do 60 % vykazujú mnohé okresy východného Slovenska (Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa, Trebišov a Vranov nad Topľou).

Oveľa horšia situácia je v napojení domácností na verejnú kanalizačnú sieť. Najnižšie (do 30 %) vykazujú okresy Veľký Krtíš, Dunajská Streda, Trebišov a Vranov nad Topľou, najvyššie (nad 50 %) Žiar nad Hronom, Banská Bystrica, Zvolen, Prievidza, Martin, Trenčín, Považská Bystrica, Poprad, Spišská Nová Ves a Humenné.

Domy bez napojenia na kanalizačnú sieť pôsobia ako nekontrolovateľné zdroje znečistenia pitnej vody. Časť z nich rieši túto situáciu vybudovaním vlastnej žumpy.

K hygienicko-technickej vybavenosti domácností patrí ústredné alebo etážové kúrenie. Pomerne málo sú takýmto kúrením vybavené domácnosti najmä v malých vidieckych sídlach s počtom obyvateľov do 2000 (nepresahuje 50 %). Značné zaostávanie vo vybavenosti ústredným alebo etážovým kúrením vykazujú obce sídelného pásu od Levíc po Rožňavu a viaceré obce východného Slovenska.

Posledným ukazovateľom z tejto kategórie bola vybavenosť domácností kúpeľňou alebo sprchovacím kútom. Na hodnotenie sme použili nasledujúci vzťah:

$$C = \frac{c}{b} \cdot 100$$

C – stupeň vybavenosti domácností kúpeľňou a sprchovacím kútom

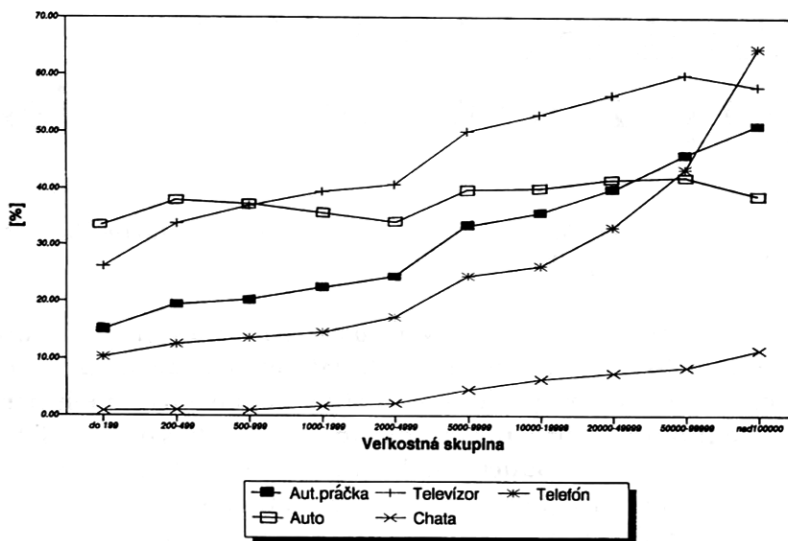
c – počet bytov s kúpeľňou alebo sprchovacím kútom

b – celkový počet bytov

Najnižšiu vybavenosť vykazujú obce južného a juhovýchodného Slovenska, najvyššiu obce stredného a severozápadného Slovenska.

Celková hygienicko-technická úroveň vybavenia domácností je v korelačnom vzťahu s veľkostným stupňom obce a vekovou štruktúrou bytového fondu. Najvýraznejšie sú rozdiely medzi vybavenosťou bytov na vidieku a v mestských sídlach. Staršie domy vykazujú nižšiu úroveň vybavenosti, naopak, nová bytová výstavba zabezpečuje nárast bytov s úplnou vybavenosťou.

Z výsledkov hodnotenia vybavenosti domácností vidno výraznú diferenciáciu medzi úrovňou bývania na vidieku a v mestách. Na vidieku prevažuje bývanie v rodinných domoch. Z tohto aspektu vidieckej domácnosti vykazujú zväčša lepšie "kvantitatívne" ukazovatele úrovne bývania. Naopak, v sídlach mestského typu majú v štruktúre bývania dominantné postavenie byty v bytových domoch. V týchto domácnostiach prevláda vyššia úroveň "kvalitatívnych" ukazovateľov – materiálno-technickej i hygienicko-technickej vybavenosti a pod. Obyvateľstvo, zdá sa, uprednostňuje tieto

výhody a preferuje bývanie v sídlach mestského typu, čo samozrejme podmieňuje aj celý rad ďalších faktorov. Vzhľadom na nízku socioekonomickú vybavenosť nielen domácností, ale aj celkových sídelných podmienok, nastal v poslednom období výrazný pokles počtu vidieckeho obyvateľstva. Mnoho bytov, zväčša však schátraných, je neobývaných, čo utvára určité priestorové rezervy pre budúcnosť. Z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja ich treba využiť a regulovať sídelný rozvoj – odľahčením mestských sídel a oživením sídel vidieckych.

Literatúra

- Izakovičová, Z., 1992: Štruktúra obytného prostredia. In Hrnčiarová, T. a kol.: Krajinnokoekologické podmienky rozvoja regiónov SR. ÚKE SAV Bratislava, p. 70–75.
- Kol., 1991: Výsledky sčítania obyvateľstva, domov, bytov a domácností Slovenska. SSÚ Bratislava.
- Očovský, Š., 1989: Domy, byty, bývanie. Veda Bratislava, 238 pp.

Príspevok je výsledkom riešenia grantového projektu č. 459: Ekologické indikátory trvalo udržateľného rozvoja Slovenska.